

Stanowisko *Carex pediformis* (Cyperaceae) w Podgrodziu koło Ćmielowa (Przedgórze Iłżeckie)

Carex pediformis C. A. Mey. (turzyca stopowata) jest gatunkiem należącym do elementu holoarktycznego, podelementu eurosyberyjskiego, którego ciągle zasięg obejmuje środkowo-wschodnią i wschodnią Europę oraz wschodnią część Azji (HULTÉN & FRIES 1986). W Europie, północny kres występowania osiąga w Skandynawii, a zachodni w Polsce, Czechach i w Austrii. Mapę rozmieszczenia *C. pediformis* w Polsce i krajach ościennych, wraz z wykazem stanowisk oraz zwięzłym opisem warunków siedliskowych, opublikowała po raz pierwszy TOWPASZ (1969). Bardziej aktualne dane, dotyczące m. in. stanu zachowania oraz stopnia zagrożenia poszczególnych stanowisk, zawiera opracowanie BĄBY i BIDERMANA (2001).

Z dotychczasowych danych wynika, iż turzyca ta posiada na terytorium Polski zaledwie 8 stanowisk. Należy przy tym zaznaczyć, że część jej populacji wykazuje tendencje do ustępowania lub całkowicie wyginęła. Z powyższych względów zaliczono ją w Krainie Świętokrzyskiej do gatunków rzadkich w (BRÓŻ 1990) oraz do grupy gatunków narażonych (V) (ZARZYCKI & SZELĄG 1992) i krytycznie zagrożonych w Polsce (CR) (BĄBA & BIDERMAN 2001).

W świetle najnowszych danych, turzyca stopowata występuje jedynie w Ojcowskim Parku Narodowym (MICHALIK 1978) i w Dolinie Będkowskiej (KOSIŃSKI 1992). Na pozostałych stanowiskach, tj.: w Przystroniu koło Niemczy na Dolnym Śląsku; w Gackach koło Ujazdu (TOWPASZ 1996) oraz w Podgrodziu koło Ćmielowa (PIOTROWSKI 1897), według BĄBY i BIDERMANA (2001) gatunek, od dawna nie był potwierdzony i prawdopodobnie znikł.

Potwierdzenia wymaga również stanowisko zlokalizowane na skarpie „Zapusty” nad rzeką Pokrzywianką koło Cząstkowa na terenie Gór Świętokrzyskich (KOBENDZA 1947), które już pod koniec lat 80. w wyniku ekspansji roślinności krzewiastej zmniejszyło swoją liczebność z około 30 do zaledwie kilku niewielkich kęp (KAPUŚCIŃSKI 1990).

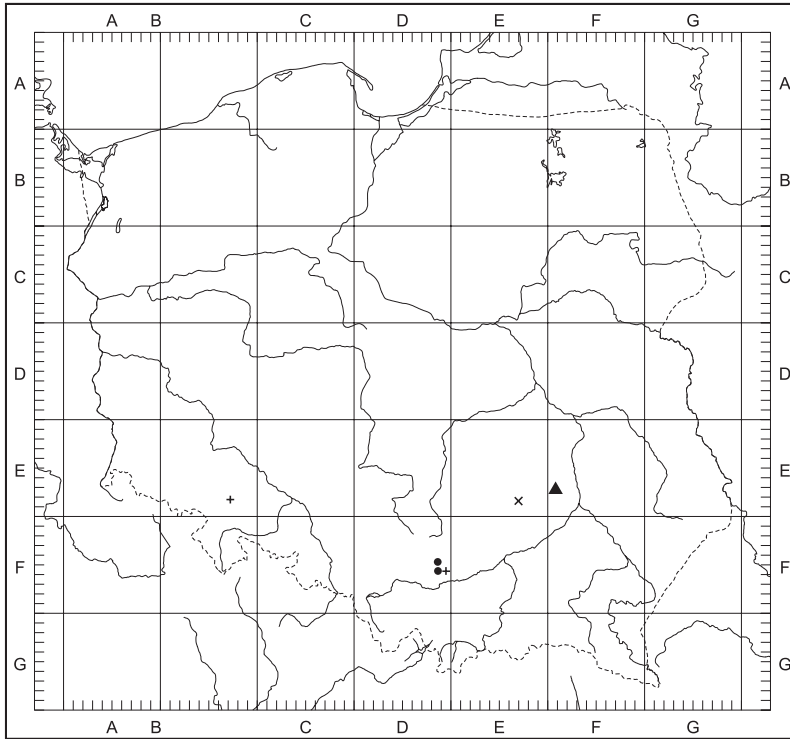
Data dotycząca występowania *Carex pediformis* w okolicach wsi Wólka Bałtowska **FE50** (ZAJĄC & ZAJĄC 2001) ATPOL, E. BRÓŻ 2001 npl., jest omyłkowa.

Wiosną 2002 i 2003, odnaleziono bardzo liczną populację *Carex pediformis* na stanowisku w Podgrodziu koło Ćmielowa, Przedgórze Iłżeckie (Wyżyna Małopolska) kwadrat ATPOL (o boku 2,5 km – ZAJĄC 1978) **FE60 33** (Ryc. 1). Po raz pierwszy, turzycę stopowatą z tego terenu podał PIOTROWSKI (1897). Później stanowisko to nie zostało potwierdzone. Odnalezione po niemal 105 latach stanowisko tego interesującego gatunku, zlokalizowane jest na szczycie wschodniej, bardzo stromej i urwistej krawędzi doliny rzeki Kamiennej.

Populacja *Carex pediformis* liczy ok. 500 osobników rosnących częściowo w obrębie kserotermicznej murawy naskalnej (rząd *Festucetalia valesiaca*, zespół *Festucetum pal-lentis*) oraz przy ciepłolubnych zaroślach (zespół *Peucedano cervariae-Coryletum*). Jest to prawdopodobnie najliczniejsze stanowisko tego gatunku w Polsce.

Postuluje się o zabezpieczenie tego cennego terenu formą czynnej ochrony rezerwatowej.

Skład florystyczny płatu z *Carex pediformis* ilustruje poniższe zdjęcie fitosocjologiczne.



Ryc. 1. Rozmieszczenie *Carex pediformis* C. A. Mey. w Polsce (według ZAJĄC & ZAJĄC 2001, zmienione i uzupełnione). ▲ – potwierdzone stanowisko; ● – stanowisko obecnie istniejące; x – stanowisko nie potwierdzone; + – stanowisko prawdopodobnie nieistniejące

Fig. 1. Distribution of *Carex pediformis* C. A. Mey. in Poland (according to ZAJĄC & ZAJĄC 2001, modified and supplemented). ▲ – station confirmed; ● – presently existing station; x – station not confirmed at present; + – probably extinct station

Zdj. nr. 1; Data: 24.05.2002; szczyt urwistej skały 200 m na E od Podgrodzia; nachylenie 15°, ekspozycja SW, pokrycie w warstwach: B – 20%, C – 70%, D – znikomo. Powierzchnia zdjęcia 20 m²; Liczba gatunków – 48. **B:** *Berberis vulgaris* 1, *Quercus robur* +, *Corylus avellana* +, *Rhamnus catharticus* +; **C:** *Allium montanum* +, *Anthericum ramosum* +, *Asperula cynanchica* +, *Asplenium ruta-muraria* +, *Aster amellus* +, *Berteroa incana* +, *Brachypodium pinnatum* 1, *Calamintha acinos* +, *Carex caryophylla* +, ***Carex pediformis* 1**, *Centaurea rhenana* +, *Cotoneaster integerrima* +, *Dianthus carthusianorum* +, *Echium vulgare* +, *Euphorbia cyparissias* +, *Festuca pallens* 1, *Filipendula hexapetala* +, *Galium boreale* +, *Helianthemum ovatum* +, *Lembotropis nigricans* +, *Linosyris vulgaris* 1, *Lotus corniculatus* +, *Medicago falcata* +, *Melampyrum nemorosum* +, *Peucedanum cervaria* +, *Potentilla arenaria* +, *Salvia pratensis* 1, *Scabiosa columbaria* +, *S. ochroleuca* +, *Seseli annuum* +, *Stachys recta* +, *Stipa capillata* +, *S. pulcherrima* +, *Thalictrum minus* +, *Thymus marschallianus* +, *Veronica austriaca* +; *V. spicata* 1, *Vincetoxicum officinale* +; **D:** *Abietinella abietina*, *Atrichum undulatum*, *Bryum* sp., *Oxyrrhynchium hians*, *Homalothecium* sp., *Polytrichum commune*.

Głównym zagrożeniem dla tego gatunku jest wtórna sukcesja roślinności. Wszystkie istniejące stanowiska ulegają stopniowemu zarastaniu (BAŁA & BIDERMAN 2001). Dawniej prowadzono wypas bydła na zboczu doliny rzeki Kamiennej, dzięki czemu mogła utrzy-

mywać się roślinność kserotermiczna. Obecnie, gdy wypas zredukowany jest do minimum, bądź całkowicie zaniechany, obserwuje się tu przyspieszoną ekspansję roślinności zaroślowej, co stanowi istotne zagrożenie dla populacji *Carex pediformis*.

Summary. A locality of *Carex pediformis* (Cyperaceae) in the Podgrodzie near Ćmielów (Hża Foothill). *Carex pediformis* C. A. Mey. is a critically endangered species in Poland. It grows probably in 4 localities in southern Poland. In spring 2002–2003 the species previously discovered by PIOTROWSKI (1897) (ATPOL grid square FE60) about 100 years ago, was rediscovered in Podgrodzie near Ćmielów (Małopolska Upland). It grows in xerothermic grassland of the *Festuco-Brometea* class on the eastern, steep slope of the Kamienna River Valley. The population is in danger of extinction by the increased competition posed by the spread of bush species. Modified and supplemented map of distribution of this species in Poland is also enclosed.

LITERATURA

- BĄBA W. & BIDERMAN A. W. 2001. *Carex pediformis* C. A. Mey. – Turzycza stopowata. – W: R. KAŹMIERZAKOWA & K. ZARZYCKI (red.) 2001, Polska czerwona księga roślin. Paprotniki i rośliny kwiatowe, s. 513–514. Instytut Botaniki im. W. Szafera i Instytut Ochrony Przyrody, Polska Akademia Nauk, Kraków.
- BRÓZ E. 1990. Lista wymierających i zagrożonych gatunków roślin naczyniowych Krainy Świętokrzyskiej. – Roczn. Świętokrz. **17**: 97–106.
- HULTÉN E. & FRIES M. 1986. Atlas of north European vascular plants north of the Tropic of Cancer. **1–3**. Koeltz Scientific Books, Königstein.
- KAPUŚCIŃSKI R. 1990. Zmiany roślinności kserotermicznej w projektowanym rezerwacie „Zapusty” w warunkach ograniczonej ingerencji człowieka. – Prądnik. Pr. Muz. Szafera **2**: 23–27.
- KOBENDZA R. 1947. Projekt rezerwatu na ścianach łupkowych w Cząstkowie koło Góry Chełmowej w Górach Świętokrzyskich. – Chrońmy Przyr. Ojcz. **3**(5–6): 31–34.
- KOSIŃSKI M. 1992. Flora naczyniowa skał, muraw i zarośli kserotermicznych Doliny Będkowskiej. – Prądnik. Prace Muz. Szafera **5**: 109–148.
- MICHALIK S. 1978. Rośliny naczyniowe Ojcowskiego Parku Narodowego. – Stud. Nat., Ser. A **16**: 1–171.
- PIOTROWSKI K. 1897. Korespondencja Wszechświata. – Wszechświat **16**: 477–478.
- TOWPASZ K. 1969. Rozmieszczenie *Carex pediformis* C. A. Mey. w Polsce i krajach ościennych. – Fragm. Flor. Geobot. **15**: 9–12.
- TOWPASZ K. 1996. Flora roślin naczyniowych doliny Kluczwody. – Fragm. Flor. Geobot. Ser. Polonica **3**: 141–187.
- ZAJĄC A. 1978. Założenia metodyczne „Atlasu rozmieszczenia roślin naczyniowych w Polsce”. – Wiad. Bot. **22**(3): 145–155.
- ZAJĄC A. & ZAJĄC M. (red.) 2001. Atlas rozmieszczenia roślin naczyniowych w Polsce. s. xii + 714. Nakładem Pracowni Chorologii Komputerowej Instytutu Botaniki Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków.
- RENATA PIWOWARCZYK i MARCIN NOBIS, *Instytut Botaniki Uniwersytetu Jagiellońskiego, ul. Kopernika 27, PL-31-501 Kraków, Polska; e-mail: piwowarczyk@fagus.ib.uj.edu.pl, nobis@fagus.ib.uj.edu.pl*

Przyjęto do druku: 12.10.2004 r.